

ئالفابەیا کوردی-لاتینی ژ بو زمانێ کوردی

ژ ئالفابەیا کوردی-عەرەبی مونا سبتەرە

دانەرێ ئالفابەیا کوردی-لاتینی میرێ کرمانجیا مۆدەرن میر جەلادەت ئالی بەدرخان (1893–1951) ئە. جەلادەت ئالی بەدرخان نەقیی میر بەدرخانێ میرێ بۆتانه و وی کوردی، عەرەبی، ئۆسمانی، ترکی، فرانسێ، ئەلمانی و ئینگلیزی دزانی. جەلادەت ئالی بەدرخانێ سالا 1919-ئ بەری کۆ کۆمارا ترکیهیی ئافا ببە و بەری کۆ ترکیه رەفۆرما ئالفابەیی چیکە دەست ب چیکرنا ئالفابەیا کوردی-لاتینی کر و ژ بلی حەرفا "شین" ئ هەمی حەرڤین ئالفابەیا کوردی-لاتینی د ئالفابەیا لاتینی یا ستاندارد "ISO-Latin" دە هەنە.

جەلادەت ئالی بەدرخانێ د سالی 40-ئ دە ل شامی دەست ب وەشاندا کۆڤارا "هاواری" کر و 57 هەژمار ژ وئ کۆڤاری دەرکەتن. جەلادەت ئالی بەدرخانێ د دەستپیککی دە کۆڤارا خوە ب هەردو ئالفابەیان ئامادە دکر لی بەلی پاشی هەمی کۆڤاری ب ئالفابەیا لاتینی تەنی دەرکەت و کوردین کرمانج "هاواری" وەکی قورانا زمانێ کوردی، زاراقایی کرمانجی، دحەسینن و ب ریییا "هاواری" و جەلادەت ئالی بەدرخانێ دەڤۆکا بۆتان و دۆرووبەرا وئ بوو بنگەهی کرمانجیەکا ستاندارد.

ئالفابەیا کوردی-لاتینی ژ 31 حەرڤان پیک تیت و د تابه ل ژیری دە موعادلین وان ب ئالفابەیا کوردی-عەرەبی هاتنە نڤیساندن.

Kurdî-lafîni		کوردی-عەرەبی	
A, a	aware	ئاوارە	ا
B, b	baban	بابان	ب
C, c	cejn	جەژن	ج
Ç, ç	çav, çem	چاف، چەم	چ
D, d	derman	دەرمان	د
E, e	evîn	ئەڤین	ه
Ê, ê	êvar	ئێڤار	ئ
F, f	ferman	فەرمان	ف
G, g	guman	گومان	گ
H, h	hêmin	هێمین	ه
I, i	mirin, dilgiran	مرن، دلگران	-
Î, î	îro, zîrek	ئێرۆ، زێرەک	ی
J, j	jiyan, jar	ژیان، ژار	ژ
K, k	kelem	کەلەم	ک
L, l	lava	لافا	ل
M, m	mûm	مووم	م
N, n	nan	نان	ن
O, o	ode, ol	ئۆدە، ئۆل	ۆ

P, p	pale	پاله	پ
Q, q	qemer	قەمەر	ق
R, r	reben	رەبەن	ر
S, s	serbest	سەربەست	س
Ş, ş	şevder	شەفدەر	ش
T, t	tav	تاف	ت
U, u	kurd, gur	کورد، گور	و
Û, û	kû, dûr, zû	کوو، دوور	وو
V, v	veger, viyan	قەگەر، قیان	ف
W, w	welat	وولات	و
X, x	xefik	خەفک	خ
Y, y	yek, yar	یەک، یار	ی
Z, z	zava, zer	زافا، زەر	ز

ژ بلی قان حەرفیئ ستاندارد بیئ ل ژۆری، د ئالفابەیا کوردی-عەرەبی دە ئەف سی هەرف (ح، ع، غ) ژى هەنە کۆ ب ئالفابەیا کوردی-لاتینی هەر ب (h, e, x) تینە نقیساندن. میری کرمانجیا مۆدەرن میر جەلادەت ئالی بەدرخان دبیژە ئەف بیان نە دەنگین کوردی نە بیان ژى نە دەنگین سەربخووە نە و ژ بەر هندی پپوست ناکە کۆ مروڤ ژ بو وان دەنگان حەرفیئ خووەسەر چیکە. د ئالفابەیا کوردی-عەرەبی دە دو حەرفیئ دی ژى هەنە کۆ کرمانجیا ژیری دە تین ب کار ئانین و ئەو ژى لاما قەلەو و پیا قەلەو (ڤ، ڤ).

Kurdî-latîni		کوردی-عەرەبی	
H, h	hesen	حەسەن	ح
E, e	elî	عەلی	ع
X, x	xefar	غەفار	غ
L, l	belam	بەلام	ڤ
R, r	roj	رۆژ	ڤ

ب ئالفابەیا کوردی-عەرەبی هەمزەیهک دکەفە پپیشیا فوکالین (ا، ه، ئ، ی، و، وە) کۆ د دەستپیکا بیژەیان دە تین. بو نموونه "هز" دبه (ئەز) و "ادار" دبه (ئادار) و حەتا داویئ.

کوردان د ئالفابەیا کوردی-عەرەبی دە ت حەرف بیان ئیشارەت ژ بو دەنگی "i" سی ب کار نەانینە. وەختی کۆ کوردین عەرەبپنقیس ئالفابەیا لاتینی ب کار تین گەلەک جارن "i" سی نانقیسین و بو نموونه بیژەیا "mirin" سی وەکی "مرن" دنقیسین کۆ ژ بنی قە خەلەتە. نەنقیساندن حەرفا "i" سی پڕۆبلەمەکا مەزنە. فرەکفەنسا وئ د کوردیی دە گەلەکی بلندە.

مۆدیفیه کرنا ئالفابیه یا ئۆرژینال یا عهره‌بی

د ئالفابیه عهره‌بی ده 14 حهرفین کوردی نین. یانی ژ سه‌دئ سه‌ه ده‌نگین کوردی ب ئالفابیه عهره‌بی یا نۆرمال نکارن بئین نقیساندن. فارسان ژ بۆ زمانێ خوه هه‌هک حهرف ل ئالفابیه عهره‌بی زیده کره و ئه‌و ژێ تیرا کوردیی ناکن. کوردان ل باشوور 14 حهرف ل ئالفابیه عهره‌بی یا ستاندارد زیده کره و ژ بلی وان چار ده‌نگین کوردی (ا، آ، ا، ئ، ü، u) ژ بئینیشاندەک یانی بی‌حهرف مانه و ئه‌و نکارن هه‌می ده‌نگین کوردی ب ئالفابیه عهره‌بی بنقیسین.

Herfên ko hatine modîfiye kirin	حهرفین کۆ هاتنه مۆدیفیه‌کرنا
- (hemze)	ئ (نازاد، ئۆرگان)
Ç	چ
E	ه
Ê	ئ
G	گ
H	ه (ه)
Î	ی
J	ژ
K	ک (ک)
O	ۆ
P	پ
V	ف
LL	ل
RR	ر

مامۆستا هه‌زار موکریانێ د پێشگۆتنا وه‌رگه‌ر و شه‌رحا «مه‌مۆزینی» یا ب زارافیی سۆرانی ده به‌حسا نه‌ره‌واپوونا ئالفابیه عهره‌بی لاتینی ژ بۆ کتیبین کلاسیکین کوردی دکه و دبیزه ژ به‌ر نه‌بوونا هه‌هک حهرفین عهره‌بی د ئالفابیه عهره‌بی لاتینی ده دفتیت مرۆف «مه‌مۆزینی»، «دیوانا» مه‌لایی جزیری و کتیبین وه‌کی وان ب ئالفابیه عهره‌بی لاتینی نه‌نقیسینه، و هه‌گه‌ر مرۆف بنقیسینه ژ دفتیت مرۆف ژ حهرفین عهره‌بی ره هه‌هک نیشانان په‌یدا بکه.

ل باشوور و رۆژهلای کوردستانی کوردان ئالفابیه‌که عهره‌بی یا مۆدیفیه‌کری ئاماده کریه لئ به‌لئ د ئالفابیه عهره‌بی عهره‌بی ده ژێ قیجا شه‌ش حهرفین عهره‌بی (ت، د، ص، ض، ط، ظ) نین و ژ به‌ر هه‌ندئ مرۆف نکاره کلاسیکین کوردی ب ئالفابیه عهره‌بی ته‌نئ ژ بنقیسینه.

جاره‌کی ئه‌ف پرۆبله‌م نه یا ئالفابیه عهره‌بی لاتینی ته‌نیه. د ئالفابیه عهره‌بی کوردی عهره‌بی ده ژێ شه‌ش حهرفین عهره‌بی نین و هه‌زار موکریانێ ژ بۆ راستنقیساندن «مه‌مۆزینی» ئه‌و شه‌ش حهرف ب کار ئانینه. ب حهرفین ترانسکریپسیۆنئ ئه‌م دکارن د ئالفابیه عهره‌بی لاتینی ده پرۆبله‌ما حهرفین عهره‌بی بئین ئه‌کسترا چاره‌سه‌ر بکن لئ به‌لئ ب ئالفابیه عهره‌بی مرۆف ت جارن نکاره پرۆبله‌ما فه‌کیتئ (ژیکجاندنقیساندن و پیکفه‌نقیساندن) چاره‌سه‌ر بکه و ژ به‌ر هه‌ندئ نه ممکنه کۆ «مه‌مۆزین» ب ئالفابیه عهره‌بی سهراسه‌ت بئیت نقیساندن، هه‌رچه‌ند مرۆف وان شه‌ش حهرفین عهره‌بی ب کار بینه ژ.

یهک حەرف و گەلەکی دەنگ

گەلەکی دەنگیێن جەدا بێیێن کوردی د ئالفابەیا عەرەبی دە نینن بیان ژێ دوسێ دەنگ ب یەکی حەرفێ تێن نقیساندن. د ئالفابەیا کوردی-عەرەبی دە هەرفا "w", "u", "û" ب (و) تێن نقیساندن. حەرفا "û" ب دو (وو) تێن نقیساندن. هەروەها حەرفا "y" و "ı" ب یەکی حەرفێ، یانی ب (ی) تێن نقیساندن.

Kurdî-latîni		کوردی-عەرەبی	
W, w	werger	وەرگەر	و
U, u	kurd	کورد	و
Û, û	dûr	دوور	وو
Y, y	yarîkirin	یاریکرن	ی
Î, î	îmtîhan	ئیمتیحان	ی

گردهک و هوورەک

نەبوونا گردهک (حەرفیێن مەزن) و هوورەکان (حەرفیێن بچووکی) ژێ وسا دکە کۆ ب ئالفابەیا عەرەبی بیان کوردی-عەرەبی مروۆف نکاره ناقتین خوسەر و ناقتین جھ و ولاتان ژ بێژەییێن نۆرمال جەدا بکە ژ بەر هەردو ژێ وەکی هەف تێن نقیساندن. بۆ نمونە هەگەر ئەم بنقیسیین «ئەو ئازادە» گەلوۆ ئەم دێ چاوا بزانی کا مەبەستا مە کەسەکە کۆ ناقتی وی ئازادە بیان ژێ مەبەستا مە کەسەکە کۆ ئەو ب خوە «ئازاد» ه، یانی سەرەستە.

Ez ji Melayê Cizîrî hez dikim. (Mebest Melayê Cizîrî yê nivîskarê "Dîwanê" ye)	ئەز ژ مەلایێ جزیری حەز دکم.
Ez ji melayê cizîrî hez dikim. (Mebest melayekê ji bajarê Cizîrê ye)	ئەز ژ مەلایێ جزیری حەز دکم.
Ve Newroz hat û min Bihar jî nedît. (Mebest ji Newroz û Biharê navên du kesan e)	فە نەورۆز هات و من بهار ژێ نەدیت.
Ve newroz hat û min bihar jî nedît. (Mebest ji newroz û biharê navê mehekê û demsalekê ye)	فە نەورۆز هات و من بهار ژێ نەدیت.

یانی ب ئالفابەیا کوردی-لاتینی ئەف فەرفیێن ل ژۆرێ تێنە دیتن و نقیساندن لیبەلی ب ئالفابەیا کوردی-عەرەبی مروۆف نکاره وان فەرقان ببینە ژ بەر د ئالفابەیا کوردی-عەرەبی دە گردهک (حەرفیێن مەزن) و هوورەک (حەرفیێن بچووکی) نینن.

پروبله ما قه کیتی

مرۆف نکاره کوردی ب قه کیته کا سه راست ب ئالفابها کوردی عه ره بی بنقیسینه ژ بهر کو ئالفابها عه ره بی بیان کوردی عه ره بی ر ئ ناده کو مرۆف بیژه بیان ل گور هیمانین گرامه را کوردی قه بکیته. ب ئالفابها عه ره بی لیکه ر (فیعل)، ره نگدی (صفه ت) و داچه کین (ئهدات) کوردی سه راست نایین نقیساندن و ئه و ژی سه قه تیه کا پر مه زنه .

ژ بو دیارکرنه پروبله ما قه کیتی ئه ز دئ ل قئ ده ر ئ ته نی ه نه ک نمونه یان بدم. ئه ز دئ بپشیی ل گور قه کیتا لاتینی یا سه راست بنقیسینم و پاشی ژی هه ر جار دی ب ئالفابها لاتینی لئ به لئ ل گور قه کیتا عه ره بی بنقیسینم.

Nimûne 1	
<i>Vekîta rast li gor alfabeya latîni:</i>	
Tor im bi dil û peyrewê Mûsa yim ez Ateşperes û nûra tecella yim ez	
<i>Vekîta xelet li gor alfabeya erebî:</i>	
torim bidil û peyrewê mûsayim ez ateş peres û nûra tecellayim ez	طۆرم بدل و پهیره وئ موسایم ئه ز ئاتهش په ره س و نوورا ته جه للايم ئه ز
Nimûne 2	
<i>Vekîta rast li gor alfabeya latîni:</i>	
Îd e û herkes ji dîdara te lê pîroz e 'îd Ez tinê mehrûmê dîdar im bi sed menzil be'îd	
<i>Vekîta xelet li gor alfabeya erebî:</i>	
'îde û herkes jidîdarate lê pîroze 'îd eztinê mehrûmê dîdarim bised menzil be'îd	عیده و هه رکه س ژدیداراته لئ بیروژه عید ئه زتنئ مه حروومی دیدارم بصد مه نزل به عید

د زمانئ کوردی ده بیژه بیین «طۆرم»، «بدل» «ئه زتنئ» «ژدیداراته» و «موسایم» نینن و قه کیتا ل گور ئالفابها عه ره بی فان بیژه بیان د کوردیی ده چیدکه کو ت بنگه هئ گرامه ر ئ ژئ ره نینه. بیژه یا «ئاتهش په ره س» ره نگدی ره و دقیت بیک قه بیت نقیساندن لئ به لئ ئالفابها عه ره بی ئه و کر به نافدی ره ک (ئسم) و ره نگدی ره ک، یانی دو پارچه، و ل قئ ده ر ئ نه ل گور مه عنایا خوهیه.

د نمونه یا ددویی ده «ژ دیدارا ته» ل گور قه کیتا ب زمانئ عه ره بی بوویه «ژدیداراته» و هیدی مرۆف نزانه کا داچه ک چیبه، لیکه ر چیبه و پروناف چیبه. هه رسی ب هه ف ره بوونه یه ک بیژه کو تو مه عنایا وئ نینه.